

EL BARRET DE J. V. FOIX

(¿UNA GUIA DE LECTURA?)

Carles Camps Mundó

Abans de començar vull aclarir-los una qüestió que em sembla d'honestedat personal. Que jo estigui aquí per parlar-los de J. V. Foix no es deu pas al fet que jo sigui cap especialista o erudit sobre l'obra del poeta. Bé, de fet, no sóc especialista en Foix ni en res. Si sóc aquí és com a lector i com a autor d'uns quants llibres de versos que va tenir la sort i el privilegi, per edat i veïnat, de conèixer personalment el poeta, d'haver assistit unes quantes vegades a les tertúlies al seu pis de Sarrià i d'haver compartit algunes hores amb ell al Port de la Selva. Aquests són tots els meus mèrits. Només espero no haver-los decebut amb tan poc bagatge. De totes maneres, no faig res més que seguir una inveterada tradició del país: no saber res en concret t'habilita per parlar de tot.

Bé, com deia, avui toca parlar i llegir/sentir J. V. Foix, i aquí, a la vista dels meus mèrits, m'hi tenen disposat. Però parlar de Foix sempre és difícil, perquè totes les paraules que en puguem dir sempre seran molt inferiors a les paraules amb què diu el poeta, potser l'escriptor català, entre tots, de més riquesa lèxica. En alguns casos fins i tot hi ha qui s'ha entretingut a comptar-les.

Gabriel Ferrater sostenia, crec que en el pròleg del llibre d'articles de Foix *Els lloms transparents*, que la nostra és una literatura de grans noms literaris sense deixebles, és a dir, que no creen escola, com si el país no donés per tant. No sé pas si això és veritat en absolut. No sé si Carner o Riba, per posar dos exemples prou coneguts dels lectors de poesia, no n'han tingut de deixebles. Jo crec sincerament que sí, i fins i tot alguns de molt bons i no pas menors, com Leveroni, Torres o Vinyoli en el cas del segon, de Riba.

El que sí que sé segur és que en el cas de J. V. Foix l'asseveració de Ferrater és ben certa, si no és que volem considerar Brossa i els subbrosses del Mall com a descendents de l'estètica foixiana, perquè mal favor li faríem, al poeta sarriànc. Ho dic perquè la capacitat lingüística de Foix és inheretable, i al màxim a què han arribat els que n'han volgut seguir el rastre és a fer-ne males imitacions, i un imitador no és pas un deixeble. Un deixeble és algú capaç d'empeltar-se de les intencions del mestre i buscar-ne nous desenvolupaments. El cas de Vinyoli respecte a Riba és paradigmàtic del que els dic.

Facin la prova. Agafin una antologia de la poesia catalana, i encara que algun altre poeta per les raons que sigui els complagui més, hauran de reconèixer si són honestos que la dicció foixiana és un cas a part. Una dicció inimitable.

J. V. Foix, a més a més, no volia ser titllat de poeta. Se'n distanciava. Ell es considerava investigador en poesia. Ser poeta quan ell va començar a escriure era entrar en un marasme líric que oscil·lava entre una modernitat, aquí anomenada modernisme, literàriament força cigronaire i un pairalisme capellanesc que culminaria en la Nova Grècia noucentista de Prat de la Riba, D'Ors i Carner, amb tots els satèl·lits d'estiuejants del Montseny: Guerau de Liost, López-Picó o Marià Manent. Sí, aquella Neogrècia que pintaven Torres García i Sunyer.

Només hi havia dues línies d'escapatòria d'aquell ambient cultural: o la Grècia autèntica, per la qual cosa s'havia de saber grec i unes quantes coses més, o resistir-se al nostrat noucentisme i abraçar-se a l'autèntica modernitat, la que a Europa investigava en poesia.

La primera opció, la de la Grècia de debò, va ser la de Riba, que fugint de la "casa pairal" de la Muntanya d'Ametistes, on els poetes feien versos a cada arbre, a cada ocell i a cada font, se'n va anar a Súnion, a Ítaca amb Homer, a Bierville a l'exili, als boscos sagrats de Hölderlin, a Duino amb Rilke, a Séta amb Valéry, a les "suites" de Mallarmé, a les Estances leopardianes i a la terra erma de la devastació eliotiana. Una abraçada omnicomprendiva i universal que abastava la cultura clàssica, sobretot la grega, la fundacional, i també l'alemanya, la francesa, la italiana i l'anglosaxona, sense oblidar l'interès per la forma oriental de la tanka. Un poeta i un intel·lectual completíssim, potser com cap altre a Catalunya.

L'altra opció va ser la de Foix. La modernitat europea que aportaven les avantguardes, amb el futurisme i el surrealisme al capdavant. La investigació poètica, doncs. I J. V. Foix hi va excel·lir, però no en va fer prou. Perquè si Foix estava interessat pels avanços tècnics de l'època i per les investigacions del món oníric, també sentia una especial dèria pel món dels clàssics catalans, per Llull, pels trobadors, per Ausiàs March, que el van ajudar a acabar de forjar el seu món lingüístic d'una riquesa inigualable. Sí, futurisme, dadaisme, surrealisme, però també classicisme. D'aquí tot un món obert no pas a la poesia, sinó a la investigació en poesia. Repassem els seus llibres poètics, tant en vers com en prosa, i deixem de banda tot l'assagisme foixià, mereixedor d'una atenció que no ha tingut prou i que segurament, el dia que es conegui a fons, serà força més il·luminador que el *Glossari* d'orsità.

Però abans de mirar-nos de prop els llibres cal aclarir una mica en què m'he guiat per no separar rotundament prosa de vers com s'ha fet en algunes edicions de l'obra completa de Foix. L'any 1964, les Edicions Nauta, avui desaparegudes, van editar la primera obra poètica completa fins aleshores del poeta de Sarrià. El mateix autor hi va donar el títol d'*Obres poètiques*, en què aplegava indistintament obres en prosa i en vers, crec que amb una voluntat moderna de no diferenciar poemes en prosa i poemes en vers. El llibre aplega els reculls següents: *Gertrudis i KRTU*, prosa; *Sol, i de dol* i *Les irrealis omegues*, vers; *Còpia d'una lletra*, prosa; *On he deixat les claus*, vers; *Del "Diari 1918"*, prosa; *Cobles en honor de J. V. Foix* i *Onze Nadals i un Cap d'Any*, vers; *L'estrella d'en Perris* i *Quatre nus*, prosa; *Desa aquests llibres al calaix de baix*, vers, i quatre *Poemes inèdits*, tres en vers i un de visual. Fins aquí les *Obres poètiques* publicades per Nauta, que per mi marquen el criteri del que volia Foix amb la seva obra i que, per tant, continuarien, entre d'altres, amb *Darrer comunicat*, *Tocant a mà*, *Allò que no diu "La Vanguardia"*, *La pell de la pell* i *Cròniques de l'ultrason*, tots cinc prosa, i una colla de poemes, els últims de Foix, sota l'adscripció *Altres poemes*.

Tota l'obra de J. V. Foix és plena —*Tot n'és ple*, repetirà com una lletania en un dels seus poemes més recitats— de sensualitat, de naturalesa, d'onirisme, de realisme i alhora imaginació, sí, plena del món antic clàssic, i també del món dels oficis ara perduts barrejats amb els nous artillugis de la modernitat..., un còctel que fa inigualable el món foixià. Però atenció: que la fascinació per tan rica imatgeria, per tantes incitacions exaltades del "nou" i enamorades del "vell", no ens faci oblidar mai que Foix, com els més alts poetes europeus coetanis seus, afronta el problema d'essència i aparença als més alts nivells del pensament i que arriba a formulacions com aquesta

que trobem a *L'estrella d'en Perris* i que diu: *No, ella poc ho sap. Però si em torna a dir que quan la miro el temps s'integra a l'U, jo li contaré que, si tanco els ulls, l'espai, per a mi, és un punt: el Punt*, una asseveració que ens acosta a la metafísica oriental, encara que també és cert que amb un "punt", i remarco això de "punt", d'ironia; o aquesta altra formulació de *Quatre nus*, crec que força més seriosa: *És un arbre en l'espai i en els segles. És un arbre en l'espai i en els segles. És l'arbre nu. És un Nu d'Arbre. ¿No els sona allò dels universals? No sé pas si Foix pot ser considerat, entre tantes altres adscripcions, un poeta simbolista come il faut*, però del que no hi ha cap dubte és que és un autèntic productor de símbols.

Comencem parlant, doncs, de *Gertrudis* (1927) i *KRTU* (1932), dos títols que pertanyen de ple a les influències que els deia d'avantguarda i en els quals les imatges oníriques infeuden el text. (Un advertiment abans de continuar endavant: la data que dono per cada llibre és la de primera publicació, perquè això de les datacions dels poemes fetes pel mateix Foix és tan envitricollat que podria ben ser motiu de tesi doctoral, per treure'n mínimament l'entrellat.) Com deia, *Gertrudis* i *KRTU* contenen la mena de proses que Foix anirà publicant al llarg de tota la vida i que sorgeixen del seu mític *Diari 1918*. En aquests dos reculls ja hi ha un assumpte que es repetirà, sobretot en els poemes en prosa, però també en molts en vers, com és el d'una quotidianitat transcendida. A *Gertrudis* apareix clarament, com ho tornarà a fer més endavant, un Sarrià oníric i a tots dos llibres comença a configurar-se el món del Port de la Selva. En llegirem dos dels textos més breus, un de cada llibre. (Valgui per tota la lectura que ens disposem a fer que Foix és un poeta molt difícil de llegir tant en veu baixa com en veu alta; espero que ens perdonin els nostres possibles errors lectors.) El primer dels textos és una de les "Notes sobre la mar", concretament la 3, de *Gertrudis*.

La mar, aquell matí, era un sòlid rectangular incolor i transparent com el cristall. Damunt seu, projectant-se obliquament en llargues, immensurables ombres còniques i cilíndriques, s'hi sostenien rares i originals figures de cel·luloide. Els pescadors, refets de llur sorpresa, asseguraven que eren l'esquelet dels estels, expel·lits del fons de la mar en produir-se aquell fenomen.

Cons, cilindres, cel·luloide... Cézanne, cubisme, cinema, mar i pescadors... Món antic i món nou alhora. El segon que els llegirem és la primera de les "Notes sobre el Port de la Selva", de *KRTU*.

Em trobaren ajaçat a la sorra quan ja tots els banyistes havien desertat la platja. Enganxats a la nuca i a l'esquena tenia papers de totes les colors amb inscripcions de duanes i de grans hotels i balnearis exòtics. Me'ls volien arrencar, però seguien trossos de carn viva.

¿Se n'adonen? Totes les etiquetes artístiques, per ser de veritat viscudes, han d'estar aferrades a la "carn viva".

Després de *KRTU* ve el llibre potser més conegut i més citat de J. V. Foix (més vanament citat, hi afegiria: *I morir als trenta tres com Alexandre, Si pogués acordar Raó i Follia, M'exalta el nou i m'enamora el vell*, etc.). Es tracta de *Sol, i de dol* (1947). Foix passa de l'experiència superrealista —sí, superrealista com en deia el mateix poeta— de *Gertrudis* i *KRTU* al classicisme del sonet amb ressonàncies ausiasmarquianes i petrarquianes. Foix hi excel·leix de tal manera que alguns d'aquests sonets —pensem

que Foix hi assaja un català no corromput per la decadència de tres segles del país i de la llengua— ens podrien fer pensar que estan escrits per un autor del Quattrocento. Alguns, dic, perquè d'altres, tot i la forma i el ressò clàssics, parlen de la modernitat i les seves andròmines mecàniques (no oblidem l'interès primicer de Foix pel futurisme i el seu cant als mitjans de transport moderns). El llibre *Sol, i de dol* acaba amb un aplec de sonets de caràcter metafísic on apareixen les preocupacions religioso-transcendents del poeta. Podríem dir-ne, del conjunt, que totes les passions i els dubtes existencials de joventut, tant positius com negatius, busquen el famós acord de *Raó i Follia* en l'exigència de la forma més clàssica, com si aquesta fos l'única capaç de salvar-lo de la disgregació nihilista tant típica, i ara ja tòpica, de començaments del segle XX. En llegirem tres sonets, com una mostra de tot plegat. Vagi el primer.

*Em plau, d'atzar, d'errar per les muralles
Del temps antic, i a l'acost de la fosca,
Sota un llorer i al peu de la font tosca,
De recordar, cellut, setge i batalles.*

*De matí em plau, amb fèrries tenalles
I claus de tub, cercar la peça llosca
A l'embragat, o al coixinet que embosca
L'eix, i engegar per l'asfalt sense falles.*

*I enfilar colls, seguir per valls ombroses,
Vèncer, rabent, els guals. Oh món novell!
Em plau, també, l'ombra suau d'un tell,*

*L'antic museu, les madones borroses,
I el pintar extrem d'avui! Càndid rampell:
M'exalta el nou i m'enamora el vell.*

El següent està dedicat a Manuel Pla i Salat, un bon amic del poeta.

*És per la Ment que se m'obre Natura
A l'ull golós; per ella em sé immortal
Puix que l'ordén, i ençà i enllà del mal,
El temps és u i pel meu ordre dura.*

*D'on home só. I alluny tota pastura
Al meu llanguir. En ella l'Irreal
No és el fosc, ni el son, ni l'Ideal,
Ni el foll cobeig d'una aurança futura,*

*Ans el present; i amb ell, l'hora i el lloc,
I el cremar dolç en el meu propi foc
Fet de voler sense queixa ni usura.*

Del bell concret faig el meu càlid joc

*A cada instant, i en els segles em moc
Lent, com el roc davant la mar obscura.*

I el tercer que els llegirem, el poeta el dedica a l'escriptor i traductor Jaume Bofill i Ferro.

*A l'erm obac bastim casal i erola,
I omplim, corbats, la sitja i el celler;
Del roc perdut fem clos contra esparver
I l'aigua a doll dóna força a la mola.*

*A l'areny mort que la mar brava assola,
En orba nit amarrem, sense esquer,
Xarxa i llagut, i un cau ens és recer
Sota penyals, en deserta platjola.*

*Plantem la vinya als cims, sense drecera,
I l'olivet entre timba i tossal;
I ens és un pler, Senyor. I el pa i la sal*

*Que us demanem, ulls molls, en la preguera,
No ens són sobrers, i amb urc, en ple mestral,
Mà i peu sagnants, clamem l'Hora Severa.*

Però la claror solar del poeta, sí, la lluminositat general dels sentits que és pertot dels sonets, s'enfosqueix, com tanta poesia es va enfosquir a l'Europa d'entreguerres, i a la Catalunya de la guerra civil espanyola, i apareix el llibre on s'aferma el "trobar clus" que tant ha fet parlar de Foix: són *Les irrealis omegues* (1949), on el poeta ens ofereix un seguit de poemes hermètics, també famosos pels seus llargs títols discursius, que ja són part del poema; uns poemes obscurs (datats bàsicament en la dècada dels anys 30), que ens remetent a poemaris tan complexos com les *Elegies de Duino*, de Rilke, *La terra erma*, d'Eliot, o els *Cants* de Pound, curiosament quatre poetes conservadors que van fregar, i algun més que fregar, els postulats del feixisme. Llibres gestats en el dolor que traspasa el món amb l'esclat dels anys més destructorament convulsos de la història europea, els que abracen Europa des de la Gran Guerra i la Revolució Russa fins a la guerra civil espanyola i la Segona Guerra Mundial, amb l'ascens del nazisme i l'Holocaust pel mig, al capdavant dels quals començarà la colonització nord-americana del Vell Continent. (Les *Elegies de Bierville*, de Carles Riba, també són filles d'aquells anys i d'aquelles circumstàncies.) La colonització, deia, de tornada, en què els ara empobrits europeus s'aferraran a la bijuteria tecnològica que els oferiran els conqueridors. El daltabaix aculturador més brutal sofert mai per cap cultura. Pla Marshall. Europa, amb la seva incapacitat de compondre's i resoldre's, s'ho havia buscat. Però a nosaltres ens van deixar el feixisme instal·lat a Madrid, per on encara campa. Sentim-ne ara una d'aquestes "irrealis omegues", concretament la IX, escrita significativament l'any 1939 i datada als Torrents de Lladurs, la terra dels ascendents del poeta. Sentim-la, sí, però no oblidem pas que, de tots els llibres foixians, aquest és el que potser demana més una lectura solitària i en silenci. Una lectura introspectiva.

EN PALMELLS D'OR GUARDEM ELS ULLS
DE PEDRA DELS FARAONS VENÇUTS PER L'HOME
QUE ERRA SOLITARI PER ORRIS I CALELLES

Teniu els ulls sense gregals ni arbres
I em deu les mans amb trenta codolells;
—Deixeu-me sol, que só molts, i fressejo
Aigua i fullam pels clots assolellats.

Míser em sé, però sol torno a néixer
En prats frescals, en masos matiners.

No sou —sou tants!— i la veu us retorna
En únic so, i tremoleu de por
Quan l'altra veu, que les ones modulen
I els rocs eterns, invoca solituds.

Sóc el qui fou per clares torrenteres
I em faig un clam del silenci de tots.

Us veig alçats per semblar més encara,
Tinta la faç i amb fatídics coturns,
Clamant als déus, i a les vestals. I al Cèsar!
Els ulls sagnants en bacines de fang.

Només mos ulls són meus, no pas els vostres,
I petjo ferm en nits d'eternitat.

Us emmureu, morents, en llum somorta,
Al so crioll d'instruments enyorats,
I us projecteu a l'obrador dels somnis
A un enllà esvaït, en negre i blanc.

Us sé dorments en inclements pagodes
Jo, l'aiguaneix d'un planell sobirà.

No teniu mans per aplaudir el miracle,
Aneu cap cots i junts per plaça i circ,
Canteu, incauts, tonades de crepuscle,
Entre fullams, en els suburbis broms.

Cantaré sol per orris i calelles
El cant de tots, amb aire antic i plors.

A riba mar us agleveu febrerosos,
El cos flairós i nu, tiges solars

*De l'erm carnal, sense gra ni migrança,
A l'Absolut estranys, i al foll Instant.*

*—Oh mar, miratge de les ombres orfes,
Obre'm l'abís del teu solatge pur!*

*Heu mutilat icons, i això us conhorta;
Amb metalls clars feu tomba i pedestal.
Moriu plegats per salvar-vos d'angoixa
I el trofeu d'un és el trofeu de tots.*

*En or palmat guardem els ulls de pedra
Dels faraons vençuts en arenys foscs.*

Després de *Les irrealis omegues*, seguint, com els he dit, les *Obres poètiques* publicades l'any 64, ara és el torn de *Còpia d'una lletra* (1951), una llarga carta tramesa a Na Madrona Puignau de Palau Ça Verdera, no sé pas si un personatge fictici o real. Foix hi comença dient: *Puix que així et plau que t'escrigui fantasiosament i llarg, et contaré com una meravella el viure nu i cru dels qui passen les vacances ací.* Com es pot deduir d'aquesta arrencada, la carta n'és una llarga descripció, amb estil entre superreal i col·loquial tan car al poeta, i ple d'un humor que Foix també va desenvolupar en els poemes festius que la Fundació Foix va recollir, el 2013, sota el títol *Amb versos de vacances*.

El llibre següent és *On he deixat les claus...* (1953), que de bon començament l'autor havia titulat *És quan dormo que hi veig clar*, un dels molts versos de Foix que ja han passat a formar part, no sé si per bé o per mal, de la cultura oral catalana. El llibre, com hi explica el mateix autor, és un aplec de poemes de diversa procedència i, doncs, no és pas un llibre unitari com els anteriors. Hi ha des d'autèntiques "irrealis omegues" fins a un sonet dedicat a Riba, passant per peces que assagen els ritmes de la cançó trobadoresca. Aquest recull també conté alguns dels poemes més poc citats de Foix. Un llibre al·luvional. N'he triat un parell de poemes. El primer és el que havia de donar títol al llibre, "És quan dormo que hi veig clar", dedicat a Joana Givanel i datat a l'abril de 1939.

*És quan plou que ballo sol
Vestit d'algues, or i escata,
Hi ha un pany de mar al revolt
I un tros de cel escarlata,
Un ocell fa un giravolt
I treu branques una mata,
El casalot del pirata
És un ample gira-sol.
És quan plou que ballo sol
Vestit d'algues, or i escata.*

*És quan ric que em veig gepic
Al bassal de sota l'era,*

*Em vesteixo d'home antic
I empaito la masovera,
I entre pineda i garric
Planto la meua bandera;
Amb una agulla saquera
Mato el monstre que no dic.
Es quan ric que em veig gepic
Al bassal de sota l'era.*

*És quan dormo que hi veig clar
Foll d'una dolça metzina,
Amb perles a cada mà
Visc al cor d'una petxina,
Só la font del comellar
I el jaç de la salvatgina,
—O la lluna que s'afina
En morir carena enllà.
És quan dormo que hi veig clar
Foll d'una dolça metzina.*

El segon que els llegirem és “Sé un poble lluny de Provença”, dedicat a Concepció Martí i datat al maig de 1952.

*Sé un poble lluny de Provença
Blanc de pètals de matí,
No hi ha torres de defensa
Ni contrades de remença
Sense casa ni molí.
Ni enyorança, ni temença,
Ni l'ocell en roc marí:
La vinya pertot s'agença
I en ermots en defallença
Creix el blat d'etern nodrir.
Tot és llum a l'hora tensa
Amb frescors de monestir;
Per una Alta Complaença
El sol hi lleva semença
En rostolls de bon seguir.
Tot és do, tot recompensa
I l'Extrema Coneixença
Per qui en sap trobar el camí;
A l'Alba de la Naixença
Tu i jo hi voldriem morir.*

A continuació, a les *Obres poètiques*, hi trobem *Del “Diari 1918”* (1956), noves proses poètiques superrealistes que formarien part, amb *Gertrudis* i *KRTU*, del mític *Diari 1918*, de què Foix va anar espigolant aquesta mena de proses, però que no va ser

publicat mai en conjunt fins al 1981, encara que també incomplet. De fet, aquest és un tret característic del poeta: dir que els seus llibres són la tria d'un embalum molt més ampli de poemes que mai veurem sencer. Llegirem un parell d'aquestes proses, com a mostra del que els deia d'una quotidianitat transcendida amb onirisme i amb imaginació paradoxal. Aquí, com a les seves proses ja citades, hi apareixen els espais mítics que Foix va saber crear tan bé tant en prosa com en vers: Lladurs, Sarrià, el Port de la Selva. En trio un parell.

Si venteja, corro, adelerat, els camins irresolts de la carena. Cobejo grandeses i, amb els braços submergits a les blancors fulloses i els peus esquivant tolls, declamo, més alts que la polseguera, noms de sants, de reis i d'herois. De nit, quan les muralles de la vila bateguen convulses, segueixo, a les palpentes, placetes i carrerons, i amb llaunes velles imito el soroll de les tempestes. Del pregon dels rònecs s'ouen dolços gemecs. Només el carboner, que viu als afores, té un llum encès, estel perdut en un cel pretèrit. I prego a Déu, i ric.

I l'últim d'aquest recull:

El campaner m'ha dit si volia pujar, de nit, dalt de tot de la torrassa. Ens hem aturat a cada espitllera per guaitar el feu dels brancatges a lluna ixent. Ell, d'amagat, deixava pels racons de cada replà manyocs de cordills rebregats i trossos de llautó lluents. En salvant els darrers graons li volia mostrar, des de l'espitllera de dalt, el mar llunyà per on naveguen les arrels i llur saba pomposa, però m'havia abandonat i m'he trobat sol sota la campana major. He estès, com sempre, els braços en creu i, òliba entre òlibes, he volat damunt contrades antediluvianes amb llurs deltes i amb rius primigenis per on naveguen els nombres cardinals i llurs rebrots en flames. He planejat el continent de les dunes i m'he posat, abismat, en una platja. Algú em tatuava al cos consignes espartanes.

Les *Cobles en honor de J. V. Foix* (1957), que vénen a continuació, estan escrites per Joan Ferraté, el germà de Gabriel, i si són a l'obra poètica del poeta sarriànc encara deu al fet que van merèixer una resposta seva també en vers. Escrites en un esforçat català medieval, són un autèntic *tour de force* poètic de tots dos poetes, Ferraté i Foix. Com que tenim moltes coses per llegir encara, les deixarem de banda i passarem als *Onze Nadals i un Cap d'Any* (1960). Aquest llibre és el recull d'un seguit de poemes bellíssims que, majoritàriament en ocasió del Nadal, l'autor enviava a amics i coneguts. Com indica el títol del recull, tenen com a rerefons la data tan assenyalada de la cristiandat, i en general assagen reproduir una musicalitat tradicional. De totes maneres, amb Foix s'ha de tenir en compte que totes les generalitzacions que puguis fer per adscriure els seus poemes, ell mateix s'encarrega sovint de desmentir-te així que gires full. Aquests poemes contenen alguns dels versos més cèlebres i repetits del poeta, com ara *També vindrem, Infant, a l'hora vella, Ho sap tothom i és profecia, Si jo fos marxant a Prades...* Llegim-ne un parell.

*També vindrem, Infant, a l'hora vella
Com a pagès, per ser més sols amb Tu;
Deixarem rella i la mula de sella,
I a peu, pel rost, allà on l'estel ens duu.*

*Et portarem vegetals esperances
I el que jo tinc en el graner tardà:
Llibres marcits, amb versos de vacances
On Tu no hi ets, i el camp és de secà.*

*Els vaig escriure en el parlar dels pares,
Que és el més dolç per qui el sap confegir,
Però hi fa nit en platges i sahares.
I el teu Nom és de sol i de jardí.*

*Guardo per Tu gallines ponedores
A camp obert, darrere el mur herbós,
Tocant al rec on maduren les móres
Per als infants que Et saben dir de Vós.*

*En embolcalls que em fan la passa curta,
Porto una leica i pàl·lids pensaments,
Cançons d'hivern en fontanes de murta
D'un monestir i un castell transparents.*

*Mantells eslaus i Florències alades,
Poliol de la Nou, brucs de Lladurs,
Illes ardents i gorgs negres amb fades,
Llavor de goig i guies del Pertús.*

*I els segells nous de la Teva naixença
En atlas filatèlics estel·lars,
Vàlids per tots, per l'amo i pel remença,
Pels llibertins, els pròdigs i els avars.*

*Porto els papers d'una casa forana
Escumejant vora la mar i el port;
—Omple-la Tu amb Ta divina ufana,
Deixa-hi un àngel si m'hi ve la mort.*

*I quan tot just si la tenora sona,
Pastors i estels perduts serrat enllà,
La Verge i Tu tots sols, a l'Hora Sola,
I els corns reials qui sap qui els sentirà,
Vindré mudat, al costat de la dona,
Amb els vestits de quan ens vam casar.*

Datat al Port de la Selva, el Nadal de 1948. I el següent "Nadal" que he escollit per llegir també està datat al Port de la Selva, ara el Nadal de 1953.

*Ho sap tothom, i és profecia.
La meva mare ho va dir un dia*

Quan m'acotxava amb blats lleugers;
Enllà del somni ho repetia
L'aigua dels astres mitjancers
I els vidres balbs d'una establia
Tota d'arrels, al fosc d'un prat:
A cal fuster hi ha novetat.

Els nois que ronden per les cales
Hi cullen plomes per les ales
I algues de sol, i amb veu d'albat,
Criden per l'ull de les escales
Que a cal fuster hi ha novetat.
Els qui ballaven per les sales
Surten i guaiten, des del moll,
Un estel nou que passa el coll.

El coraller ho sap pel pirata
Que amaga els tints en bucs d'escata
Quan crema l'arbre dels escrits;
Al capità d'una fragata
Li ho diu la rosa de les nits.
L'or i l'escuma d'una mata
Clamen, somnàmbuls, pel serrat:
A cal fuster hi ha novetat.

El plor dels rics salpa pels aires,
I les rialles dels captaires
Solquen els glaços del teulat.
Un pastor ho conta als vinyataires:
A cal fuster hi ha novetat.
El roc dels cims escampa flaires,
I al Port mateix, amb roig roent,
Pinten, pallards, l'Ajuntament.

El jutge crema paperassa
Dels anys revolts, a un cap de plaça,
I el mestre d'aixa riu tot sol.
El fum dels recs ja no escridassa
I els pescadors faran un bol.
Tot es silenci al ras de raça
Quan els ho diu l'autoritat:
A cal fuster hi ha novetat.

Els de la Vall i els de Colera
Salten contents, a llur manera,
I els de la Selva s'han mudat;
Amb flors de fenc calquen a l'era:

*A cal fuster hi ha novetat.
De Pau i Palau-saverdera
Porten les mels de llur cinglera
I omplen els dolls de vi moscat.*

*Els de Banyuls i els de Portvendres
Entren amb llanes de mars tendres
I un raig de mots de bon copsar
Pels qui, entre vents, saben comprendre's.
Els traginers de Perpinyà,
Amb sang barrada en drap de cendres,
Clamen dels dalts del pic nevat:
A cal fuster hi ha novetat.*

*Res no s'acaba i tot comença.
Vénen mecànics de remença
Amb olis nous de llibertat;
Una Veu canta en recompensa:
Que a cal fuster hi ha novetat.
Des d'Alacant a la Provença
Qui mor no mor, si el son és clar
Quan neix la Llum en el quintar.*

*La gent s'agleva en la nit dura,
Tots anuncien la ventura,
Les Illes porten el saïm,
I els de l'Urgell, farina pura:
Qui res no té, clarors del cim.
La fe que bull no té captura
I no es fa el Pa sense el Llevat:
A cal fuster hi ha novetat.*

I arribem a *L'estrella d'en Perris*, una nova entrega del *Diari* 1918. Un títol de Foix molt celebrat al seu moment i que avui dia ha quedat una mica amagat, com tota l'obra poètica en prosa de l'autor, per l'obra en vers, cosa que crec que és un error; sóc del parer que precisament en aquest llibre hi ha el millor Foix possible, amb una prosa que crec que és el vèrtex del món foixià: és la que comença així: *Quan el vent i la trangolada entren a boca de fosc...* *L'estrella d'en Perris*, encara que hi excel·leix, segueix la línia marcada per totes les proses publicades anteriorment del ja mític *Diari*, amb un aspecte no dic que nou, però que destaca força en aquest llibre: la consecució que una descripció realista esdevingui onírica gràcies a la imaginació lingüística. El món onírico-quotidià que Foix va donar a les avantguardes sovint és molt més interessant que el dels seus contemporanis francesos surrealistes. Foix francès seria tan considerat o més que, posem per cas, René Char. És el peatge que tots els grans poetes catalans han de pagar per ser catalans i estar sotmesos a la "bota cultural" espanyola. Sigui com sigui, *L'estrella d'en Perris* ve encapçalada per un autopròleg que exposa l'ideari vital i poètic del poeta i que es pot resumir amb la frase llatina *primum vivere deinde*

philosophari. Sí, viure, després ja escriurem com a pòsit de l'experiència viscuda. Per això tota l'obra de Foix és un cant a la vitalitat que reivindica els personatges de la vida: pagesos, pescadors, mestres de tots els oficis avui perduts, uns personatges que en la ploma del poeta agafen un caràcter mitològic, com el ferrer de la segona prosa d'aquest recull, una autèntica farga de Vulcà. Llegirem la que els deia abans, perquè crec que és paradigma del món foixià: onirisme del real, universalització del particular. És una mica llarga, però de debò que s'ho val.

Quan el vent i la trangolada entren a boca de fosc, una colla de pescadors i jo acostumem de trobar-nos a la cabina d'una de les barques de bou ancorades i segures a recer del dic. Avui feia tramuntanassa —tramuntanada o gropada, discutien entre ells—, i les onades, fosques i altes, saltaven els carreus i escumejaven brogidores. Tot eren negrors en un fons boscat de negrors, on jo veia foradades i esplugues, i galeries amb portes drapades i cambres medievals. A la punta, la nafra vermella de la nit sagnava damunt la polseguera de l'aigua. Hem fet foc en uns brasers d'altre temps, i hem preparat i consumit menges olioses i salobres. Jo no recordava ventades tan xiuladores, fredes i udolaires. Les pregones remors del mar, la cruixidera de les fustes, el renou de la ferramenta, la fregadissa de cordes i xarxes, i el grinyol de tants d'ormeigs malendregats, ultrapassaven la memòria que jo tenia d'altres estades a bord d'una barca sòlidament amarrada. Algú ha sortit a parlar de la mort, i cadascú ha narrat la seva història de navegant amb tempestes, naufragis i negades. No és pas que els pescadors que conec siguin massa tràgics ni dramàtics en llurs contalles. Diuen que no temen la mort. Volen dir, ja ho sé, que no hi pensen ni no hi volen pensar. Massa eixerits, s'han avesat a no recordar-la. De tants d'estels com espurnegen en les clares nits sobiranes, tot just si només els interessa el nom de l'estrella d'En Perris, que és la de l'alba i la del vespre. Però saben el dels rocs i el dels recs. —Mirem més ensota que endalt; de peixos, no en plouen. I, de cua d'ull, si apunta el grop. Ja un altre comenta: —La mort, en aquest temps que som, no fa por a ningú; mireu com corren i com volen. I un terç —Ja no els fa por ni l'infern; a mi, tampoc, perquè no hi crec. Me'n fan més les balenes. D'altres han parlat com els filosofastres, però amb memys urc i més airejada fantasia. —Sempre ho hem vist així, i el qui ens va embarcar que ens colgui. Ara, si he de viure uns quants anys més, que em deixi vi a la bóta i pa a la post. Quins descreguts, Senyor! —Deixa't de vi: sous!, refuga el més cagalatxa. —Jo voldria morir tot ballant, diu un de jove. —Jo, quan dormo. I el més vell, mestre de sardinals: —Jo, tot mirant el mar. I, girant-se cap a mi, planta: —La mort només fa por als senyors i als valents, vull dir a aquells qui diuen sempre que no els fa por res. Mireu, per aquí als voltants, de tant en tant n'hi ha que es penguen, de tan feliços que són. Era tard, i el fred i la son ens ensopien. Tants de sorolls, el bufarell que passa pertot i els batzacs de l'embarcació ens feien enyorar el jaç. Hem tornat amb el bot de passatge, hem saltat com si passéssim el Cap, i ens hem mullat. Ja en terra, hem sentit la veu vinosa d'algú que s'aturava i ens escridassava. És un que s'empilloca sovint i que, de nit, volta pels horts on parla, diu ell, amb les canyes, les quals li contenen històries i secrets. —Fujo del poble; hi ha massa gent pels carrers, i cotxes i motos que van amunt i avall, i no et deixen pas. Com si fóssim per la Festa. Un li fa: —Què dius, ara! No en fa poques, d'hores, que tothom és a dormir. —N'hi ha que ni s'han llevat, avui; i de cotxes, fa mesos que no se'n veuen. L'embriac continua dient: —Pareu bé l'orella: ¿no sentiuen enraonaments, crits, cants, música i rialles? Les terrasses dels cafès són plenes, i les tenores no havien refilat mai tan prim i tan altes, ni les piules no havien petat tan fort. I a primeres hores de la matinada, enmig d'una soledat basardosa, s'apartava per deixar pas als carruatges i a la gent figurats que... —l'empenyien. Li he dit que

no feia pas gaire que parlàvem de la mort i dels morts. —Què en penseu, vós... S'ha tret el tapaboques, i ha cantat una cançó fresca i mordaç, amb tendres tornades que repetia mig cloent els seus ulls de xibeca. Li he preguntat si me la deixaria copiar: —No sé pas si la recordaré: me l'he pensada ara mateix. Li he dit si en recordava el nom: —Això, rai! “Mariner quan folga amb dona, prou s'hi voldria morir.”

Després de *L'estrella d'en Perris* arriben *Quatre nus*, del qual he citat allò del *Nu d'Arbre*. Són proses fetes com a col·laboració en una publicació artística titulada *Dotze nus*, de la qual no tinc altra referència. L'estil continua formant part de l'imaginatiu *Diari 1918*. No en llegirem, doncs, cap per evitar allargar-nos més del que ja ens estem allargant. I arribem així a l'últim recull en vers de Foix amb títol de conjunt posat pel mateix poeta. És *Desa aquests llibres al calaix de baix...* Com *On he deixat les claus...*, és un llibre d'al·luvió, tant pel que fa a les dates dels poemes com a les intencions i als estils: poemes hermètics, cançons, sonets..., que sovint podrien haver format part dels llibres anteriors citats. Com *On he deixat les claus...*, aquest llibre conté alguns dels poemes foixians més desconeguts que recomano als sibarites poètics que vulguin descobrir el Foix més ignorat. En llegirem un parell per anar acabant. El primer es titula “Tot es cleda i sotmès, enllà del Segre” i està datat a Cervera de la Segarra, el 1955.

*No hi ha camins, ni tombant, ni palanca:
Tot és cleda i sotmès enllà del Segre
—A l'eixut de les boques
I a l'exili feudal de les mirades
Amb llangors nupcials—
Quan s'allargassa el tronc de la boirina
I carbonem a la fronda dels astres.*

*Ella no hi és; ni les altres.
Elles no hi són, brancudes, sota els sostres
D'un casalot antic, a la ratlla gavatxa
On prem el glaç el mercader d'esperes
I on venta cendra el qui deserta l'orri.
—Trenca els vidrots de la caserna vella!
Esborra l'hora dels quadrants dels masos!*

*Seguiu-me, forca en mà,
Presa d'un foc sense flam ni fumera,
Per les palleres fredejants del claustre,
Atents als solcs on germina el silenci
Ple d'ocultes forests i confidents fontanes.
Ja una estela declina a l'alta serra,
Amb vermells purs, i verds, de guspira encrespada.*

*Quina por d'ésser sol, tocant el riu, a mitjanit desclosa;
Quina por d'ésser sols
Si truquen a la porta de les aigües
I encartutxem espesses dinamites,*

*Quan les gralles torregen la planura
I hem de morir plegats, testimonis de l'Altre.*

El segon es titula "A Joan Miró", i està datat a l'octubre de 1918. Allò que els deia de les datacions dels llibres de Foix; un mateix llibre pot contenir poemes escrits amb quaranta anys de diferència, si ens hem de creure les dates donades pel poeta.

Parpellegen ulls clars al clar de les espigues.

(Em costa de passar pel bosc amb una imatge policroma als braços!)

*La maregassa inunda de vermells les remotes filasses,
Les esponges rastregen el pas oratjós de les olivateres,
I els navilis encallen al sec dels museus.*

*Arribaran a vós, Miró,
Molts se us acostaran, Miró,
Port de nautes polígams i d'enxubats gallòfols,
D'empulats floralers i ginebrins bragasses,
De falsos pirineus amb pebre a les parpelles,
De lletrats filipins i fellons criticastres.
Tothom reposarà*

—llamec o llagoter—

*Els olis filisteus, els vernissos bilingües,
L'apòcrif, el pastitx, el bigotut Apol·lo,
La Venus espectral quan ix de les estubes,
L'alat incircumcís amb àpoques pagades
Que vaga pels Encants i fa dir-se Mercuri,
Les illenques garrelles amb saïm a les cuixes,
L'androgen embreat, els congelats paisatges
Amb vaques d'ull nafrat que remenen la cua,
El truc del balcó obert i els brucs montserratins.*

*És dur de trepitjar tanta de caça morta;
És una follia d'hissar cabelleres escumejants a les antenes que ajacen llur ombra al ple
dels astres;*

*Seriem uns orats si ens arriscàvem a saltar per la finestra sense avisar Gertrudis de
desar les claus a l'esclatxa del portell dels baixos.*

*D'ara endavant rocs i roqueres, prenys,
Poblaran els ermots i les dunes proscrites,
I al soler del pou sec floriran les codines.*

Oh flora degotant de les teules etrusques!

*I si ens heuen tots dos, farem el sant Senyal
Encarats als taüts que hi ha al Cap de la Vila
I emmangrarem, de nit, les guinguetes del Moll.*

*Flairem, Joan, l'espart al carrer clos dels Mestres!
Riem ben alt quan ploraran els barbes
I els qui allisen copaltes a l'ombra dels ullastres!*

*Salvem, espurnejant, la Ment!
Cremem, pertot, l'espígol!
Dellà la nit naveguen els pellaires.*

Amb quatre *Poemes inèdits* es completen les *Obres poètiques* de J. V. Foix publicades per Nauta, el 1964, una publicació magnífica, bellíssima de paper i tipografia, d'aquelles que ja no es fan, un autèntic luxe per aquells que la tenen. Amb aquest repàs pels llibres que conté hi he volgut retre homenatge i, com Foix amb els oficis que es perden, evocar l'ofici d'impressor. Aquests *Poemes inèdits* recullen com a curiositat —ho he remarcat anteriorment— un poema visual, “El preu”, al qual més endavant s’havia d’afegir l’ara famós “Poema de Catalunya”, per la datació potser el primer poema visual *avant la lettre* —bé, en aquest cas *avant l’image*— de la literatura catalana. Completa el triangle de curiositats foixianes un poema fonètic dedicat a Tàpies no publicat mai fins a l’any 1973, amb motiu de l’exposició de poesia visual a la desapareguda llibreria Dalla.

Després d’aquestes *Obres poètiques* vindrien nous reculls del *Diari 1918*, com són *Darrer comunicat* (1970) i *Tocant a mà* (1972); també un llibre insòlit com és *Allò que no diu “La Vanguardia”* (1970), que aplega un seguit de poemes surreals redactats com a notícies periodístiques, un àmbit, el del periodisme, en què Foix es va moure uns quants anys, i encara un parell d’obres més en col·laboració amb pintors, *La pell de la pell* (1970), tot de textos breus que acompanyaven una carpeta d’obres de Joan Ponç, i *Quatre colors aparien el món...* (1975), amb aigüaforts de Miró. L’últim llibre aparegut en vida de l’autor va ser *Cròniques de l’ultrason*, que, com el títol indica, aprofundeixen en el món oníric del poeta. Completa l’edició d’aquestes “cròniques”, el text titulat *L’estació*, publicat el 1984 amb unes litografies d’Antoni Tàpies. També són remarcables llibres apareguts després de la mort de Foix. Abans he citat *Amb versos de vacances*, i també tenim *Entre algues, do’m la mà*. Dos reculls de versos de circumstàncies. Així mateix s’ha de citar la dotzena de publicacions que sobre el poeta ha anat traient la Fundació Foix. Com deia de bon començament, deixo de banda l’articulisme i l’assagisme foixians, mereixedors com a mínim d’una altra sessió com aquesta.

Finalment, i ara sí que per concloure aquesta lectura de l’obra de Foix, l’obra poètica completa definitiva recull un apartat d’*Altres poemes*, agrupats així, sense que Foix hi arribés a donar cap títol unitari, dels quals llegirem potser, si no el millor, un dels poemes més aconseguits del poeta i un dels més impactants de tota la literatura catalana. Un poema, datat al gener de 1973, ple de tensió i d’emotivitat líriques. És el dedicat a Gabriel Ferrater, que havia mort l’any abans, el 1972: “Tots hi serem al Port amb la desconeguda”.

*Baixàvem, ulls tancats, per la impossible escala
quan la sal i la sang de la marea
embruixen el sorral. Deies —no ho deies tot!—
que aquella nit amb tremolors d’espiga
i navilis antics amb veles esquinçades*

*era una torre amb remolins de gralles,
un clam de ganivets damunt la gola nua,
el crit d'un paper escrit quan les amors s'esbalcen,
una mà que es marceix amb cendra i carbonissa
o la porta enreixada que dona al pati mort.*

*No ho deies tot! I hi érem tots tibats,
pujant i davallant en immòbils esperes,
ulls clucs també, cadascú amb el seu somni.
Si l'un feia el granger en làcties cingleres,
o escodrinjava el Nom en llibres corsecats
d'epilèptics teòlegs que estronquen les fonts,
l'altre i els seus, amb febre de tenebres,
feixaven la rabassa de la pluja
o ventaven el foc de llurs sofrances,
frèvoles com els amants quan l'aurora es deixonda.*

*Cercàvem palpejant la porta de les noies
en carrers somniats amb silencis de gruta,
i en ressegüiem les cambres nocturnes
com qui s'amaga a l'espessor dels blats.
Elles no hi eren, i ho endevinàvem.
Llur veu havia fugit com un pètal sense ombra
I, cor alt, refusàvem el coixí dels rocs.
Els reixats de la porta de l'escala
passen clarors que projecten esferes
amb pins de sol, damunt la calç calenta.*

*Totes les reixes tenen llur parany
i temem que llur ombra ens faci presoners.
Cada graó ens acosta al Llibre de l'Exili
i amb ull llanós veiem ço que és ofert.
No hi ha pas caça per al qui no fita;
ni el nou ardent, o advers!, per als folls del passat.
No és llibert ni franc qui no s'oblida
o es mira a l'aigua, amb clac i faldons llargs.
No són unicolors els esquemes dels atlas:
el grec hi té el seu turc i el polonès, el rus.*

*No ho deies tot: Si ho haguéssim sabut!
T'hauríem ensenyat els miralls de la clota
passada la contrada on qui es té dret, l'escapcen.
No emmirallen qui els mira, ans bé un seguici
de maniquins embuatats i rígids
amb una cuca al front, d'antena llarga,
i aparencen aquells que potser som:
pròdigs o retinents, servents o mestrejants,*

atàvics augurals, gallejants de la història.
—Som molts, murmura l'eco, i la borda és de pobres.

*A l'hora del crepuscle hauríem vist
els capells florejants de dames florentines
que el sol s'emporta amb grogors de panotxa
lilàs amunt; i els cors com s'assosseguen...
I quan el primer estel espurna al pic més rost
hauríem escoltat, on els còdols floregen,
la passada dels vents amb brogit de tenora
i el clam esperançat de les formes captives.
La ment capta l'etern en l'ampla pau
i un no res grana i creix en un somriure.*

*Ésser i traspàs fan un: tot muda i tot roman;
tots hi serem al Port amb la desconeguda.*

Sr. Foix, em trec el barret.